

1933-й: від голоду помер кожний 12-й мешканець

Наймолодшій жертві Голодомору в Сумах було два місяці, найстаршому чоловіку - 97 років...

НЕЗВАЖАЮЧИ на те, що цьогогоріч виповнюється вже 90-та річниця однієї з найстрашніших трагедій українського народу - Голодомору 1932-1933 років, - до сих пір не встановлена чисельність жертв, яка б остаточно задовольнила різних дослідників.

Наразі цифри, що їх називають, дуже різняться: Музей Голодомору разом із колишніми слідчими СБУ в справі Голодомору називають 10,5 млн, вчені Гарвардського університету - 5,5 млн, Інститут демографії та соціальних досліджень ім. Михайла Птухи - 3,9 млн. На думку історика і сумської незалежної дослідниці Олени ПРИЙМАЧ, більш вірогідна остання цифра. Проте в даному матеріалі мова піде не стільки про кількість жертв, скільки детально про ситуацію в 1932-1933 роках у м. Суми.

- Як правило, наголос у проблематиці Голодомору завжди робиться на тому, що він як акт геноциду був спрямований виключно проти селянства. Але дуже серйозно постраждали і міста, - зазначає дослідниця. - Існують документи, в яких чітко зафіксовано факт смерті людини. Це Книги записів актів про смерть, що їх ведуть місцеві відділи реєстрації актів цивільного стану (за радянських часів загси - скорочено від «органи запису актів громадянського стану»). Ці книги дозволяють вирахувати кількість померлих від голоду в 1932-1933 роках, а отже, можуть стати відправним пунктом для обрахування загальної кількості мешканців радянської України - жертв Голодомору.

Книги записів про Сумській області відскановані та викладені в Інтернеті: <http://daso.sm.gov.ua/> в розділі «Книги реєстрації актів громадянського стану про смерті, 1932-1933 роки».

Реєстратор спирався на лікарське свідоцтво або записував зі слів родичів чи інших людей, які повідомляли про смерть людини. В книгах, які викладені в Інтернеті, довідки відсутні, є лише вказівка на їх наявність при зазначенні причини смерті. Очевидно, що винятковість ситуації, коли через високий рівень смертності не всі випадки були засвідчені лікарем, уможливив спрощену процедуру реєстрації, а саме - зі слів свідків.

Таким чином, у 1932 році всього померлих за рік було 1329 осіб (така кількість записів про смерть у книгах загсу). В тому числі в Сумах - 1173, с. Баранівка - 82, с. Піщане - 35, с. Баси - 39.

У 1933 році - всього померлих 3713 осіб (на основі розшифрованих записів про смерть книг загсу). В тому числі в Сумах - 3334, с. Баранівка - 213, с. Піщане - 98, с. Баси - 20. При цьому дані по сільським радам фрагментарні, а саме: по Баранівській сільській раді з 213 наявні лише 107 записів, по Басівській сільській раді відсутні записи після 15 травня і до кінця 1933 року, по Піщанській сільській раді немає записів після 21 жовтня і до кінця 1933 року.

Із 3713 померлих від хвороб, що викликані голодом, 2363 особи: 1615 чоловіків, 748 жінок, з них 486 дітей обох статей (враховані до 16 років включно). Через інші причини померли 1350 осіб (744 чоловіки, 606 жінок, з яких 290 - діти).

Порівняння з 1932 роком показує, що у 1933 році померло на 2384 особи більше, і практично всіх їх можна віднести до померлих внаслідок голоду.

Крім того, варто зазначити, що з 3713 осіб, що померли в 1933 році,

щур середньомісячну смертність) 609 осіб (430 чоловіків, 179 жінок, з яких дітей обох статей - 105) померли від хвороб внаслідок голоду.

Якщо відокремити 484 померлих немісцевих, то залишається 3229 жителів Сум. Для міста з населенням 35-40 тис. людей це означає, що у 1933 році помер кожний 12-й мешканець. Наймолодшою із діагнозом «інаніціо» (виснаження) була 2-місячна Ніна Босенко, що померла 15 червня. Її мати була вчителькою ФЗС - фабрично-заводської «семирічки». Найстаршим - 97-річний безхатько Кононенко, помер 16 червня у лікарні від «інаніціо».

Страшні діагнози

Inanition - латинське слово, яке в перекладі означає виснаження. Як причина смерті воно вказано 962 рази! Слово «виснаження» українською та російською написано у 352 випадках, безбілкові набряки - 98, ентероколіт - 194. Прочерк, «не вказано», «невідомо» написано у 722 випадках. Для порівняння: у книгах загсу за 1932 рік практично відсутні записи без зазначення причин смерті. Аналіз сімейних зв'язків дозволяє в більшості випадків віднести ці смерті в 1933 році до таких, що були спричинені голодом.

Втім, аби не бути надто упередженою, померлих - старших за 70 років - без зазначеної причини я не відносила до тих, хто помер від голоду (тобто вважала їх померлими через старість).

Наприклад, родина Власенків:

1) дитина - Власенко Іван Іванович, 1 рік, 4 місяці, проживав у м. Суми, вул. Стецьківський шлях, 5, на утриманні батька (чорнороб цегельні 1), помер 07.03.1933 р., причина

На фото 1934 р. - вихованці дитсадку - ясел Сумської артилерійської школи. Їм пощастило. В 1933 р. їхні ровесники помирали в яслах та лікарнях Сум від голоду

Окремо зазначу той факт, що медичні заклади забезпечувались продуктами харчування вкрай недостатньо. Сотні людей помирали від «інаніціо» та інших «голодних» хвороб, вже перебуваючи в лікарні. Більш як 400 селян привезли до Сум у надії, що тут їх врятують, втім вони померли. Помирали від голоду також працівники медзакладів та члени їх родин:

Будкова Наталя Іванівна, 35 років, проживала у м. Суми, вул. Іллінська, 39, санітарка 3-го диспансеру, померла вдома 26.07.1933 р., причина смерті: інаніціо;

Будкова Софія Федорівна, 60 років, проживала у м. Суми, вул. Іллінська, 39, на утриманні чоловіка (безробітний), померла вдома 31.07.1933 р., причина смерті: інаніціо;

Дейнеко Петро Семенович, 82 роки, проживав у м. Суми, вул. Пільська, 56, вартовий 2-го диспансеру, помер у лікарні 30.08.1933 р., причина смерті: виснаження;

Назаренко Гнат Федорович, 60 років, проживав у м. Суми, у 1-му диспансері, двірник 1-го диспансеру.

смерті не вказана, 9 червня - 8-річна Наталка - від інаніціо, 30 липня - 6-річний Василь - від інаніціо, 8 серпня - 5-річний Степан, від інаніціо.

Родина Павленків (6 осіб - батьки та діти): 4 квітня померла 1-річна дочка Надія від запалення мозку, 24 квітня - 6-річна дочка Олександра від інаніціо, 19 травня - 9-річна дочка Віра від інаніціо, 12 липня - 15-річний син Олександр від інаніціо, 27 липня - батько Михайло Іванович, 47 років, муляр заводу ім. Фрунзе, причина смерті не вказана, 14 серпня - 40-річна мати Марія Володимирівна, від інаніціо.

Родина Помазан (4 особи померли протягом місяця, 3 покоління - мати, дочка і її двоє дітей): 6 червня - бабуся Пелагея Семенівна, 77 років, померла вдома, причина смерті не вказана, 10 червня - 4-річна Лідія померла вдома від інаніціо, 14 червня - 8-річний Михайло помер вдома від інаніціо, 25 червня - 33-річна Настя Герасимівна, мати дітей, вона утримувала сім'ю, працювала поденно чорноробом, померла в лікарні від інаніціо.

Метою дослідження та публікації результатів було бажання розповісти

